

Лекція №4

Тема: Основи конституційного права. Конституційний процес в Україні.

План

1. Конституційне право: поняття, предмет.
2. Етапи новітнього конституційного процесу в Україні.
3. Зміни Конституції України 2004-2020рр.
4. Загальна характеристика Конституції України.
5. Рекомендована література.

1. Конституційне право: поняття, предмет.

Традиційно конституційне право розглядається у правознавстві як галузь національного права, як наука і як навчальна дисципліна

З прийняттям Акта проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. Україна стала самостійною, суверенною державою, розвиток якої потребував перш за все правового закріплення. Це завдання було покликано виконати, перш за все, конституційне право як провідна галузь системи національного права, що конститує державу. Проте воно ускладнювалося тим, що не можна було автоматично переносити положення конституційного права колишнього Радянського Союзу в нову добу розбудови української державності.

Потрібно було на засадах принципово нових концептуальних підстав створити конституційне право України і конституційно-правову ідеологію, які ґрунтувалися б на досвіді конституціоналізму демократичних країн світу, який, на жаль, не брався до уваги в період існування СРСР.

Зокрема, не враховувалися найважливіші принципи буржуазної науки конституційного права, які здобули своє втілення у багатьох конституціях світу:

- ідея народного суверенітету як джерела конституції, інших галузей права та державної влади;
- принцип верховенства закону над іншими нормативними актами;
- принцип розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову;
- принцип народного представництва і верховенства парламенту;
- рівність усіх перед законом;

- пріоритет природних прав людини над державою та її органами.

Як відомо, право регулює різні за змістом суспільні відносини, які мають свою специфіку, з урахуванням того, що виникає об'єктивна необхідність диференціації норм права на окремі частини (галузі) єдиної, в даному разі, системи національного права України, які являють собою сукупність правових норм, що регулюють певну групу суспільних відносин.

Приступаючи до вивчення нового суспільного явища звичайно з'ясовується, що саме досліджується і як, яким чином це дослідження здійснюється стосовно правових явищ, зокрема для з'ясування питання щодо критеріїв виділення відповідних норм права у відповідну галузь. Відповідь на перше питання становить предмет правового регулювання, а на друге - метод правового регулювання, іноді виділяють мету правового регулювання, характер санкцій, об'єкт правовідносин тощо, які також мають певне значення для виділення відповідних галузей права.

Необхідним і, мабуть, головним є такий елемент з'ясування сутності відповідної галузі, як юридичний режим. (Режим (франц. *régime*, від лат. *regimen* - правління) - форма правління, метод правління, державний устрій.) Саме за допомогою юридичного режиму з'ясовуються основні напрями дії всієї сукупності норм певної галузі.

Стосовно галузі конституційного права за допомогою юридичного режиму з'ясовуються основні об'єкти дії норм конституційного права - права і свободи особи; державний устрій; влада та форми її здійснення; організація та здійснення державної влади на підставі принципу її розподілу; місцеве самоврядування; територіальна організація України.

Предмет же галузі конституційного права дає можливість диференційовано виділити окремі елементи, які у сукупності дають цілісне уявлення про його зміст.

Предмет конституційного права

Кожна галузь права, в тому числі конституційне право, регулюють відповідний вид суспільних відносин, які вимагають правового регулювання. Природно, що вони об'єктивно не можуть бути однакові для всіх галузей права. Наприклад, у цивільному праві для них характерне перш за все те, що учасники правовідносин мають рівні права, іншим галузям притаманні інші особливості. Специфічним є й предмет конституційного права. Ідеально він повинен включати такі складові: - людина - громадянське суспільство - влада як основна ознака держави - економічні, соціальні, політичні, духовні сфери життєдіяльності суспільства в демократичній державі - територіальна організація держави.

На жаль, така складова як громадянське суспільство, поки що знаходиться лише на стадії закладення правових засад його утворення і розвитку.

Досить близькі до згаданої схеми складових предмета конституційного права, але не безспірні, є погляди деяких учених. Зокрема, М. В. Баглай і Б. Н. Габричидзе вважають, що до предмета цієї галузі належать суспільні відносини з приводу охорони прав і свобод людини (відносини між людиною і державою, устроєм держави і державною владою).

Уявляється, що до предмета конституційного права України слід віднести політичні відносини і політичну діяльність у суспільстві.

Відомо, що будь-які суспільні відносини, які врегульовано правом, набувають у кінцевому підсумку політичного аспекту. Конституційне право має більш вузьку, специфічну сферу регулювання - сферу відносин безпосередньо політичного характеру. Проте, враховуючи різноманітність цих відносин та їх суб'єктів, доцільно виходити у першу чергу зі змісту найбільш загального об'єкта політики - людини, життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека якої визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Саме права і свободи людини та їх гарантії становлять зміст і спрямованість держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність.

У процесі визначення змісту предмета конституційного права України слід виходити, на наш погляд, із загальновизнаних конституційною практикою країн світу концептуальних підходів щодо вихідних ідей, які мають бути закладені у конституції.

Насамперед слід врахувати ту обставину, що генетичний початок будь-якої конституції виходить з певних суспільних інтересів соціальних груп суспільства. Інтереси ці не збігаються. Тому між державою і сукупністю цих груп - народом у цілому утворюється певний суспільний договір. Пояснюється це тим, що особа має від народження природні права і свободи, які держава не може ігнорувати або відмінити.

З другого боку, держава має свої інтереси, які не завжди збігаються з інтересами особи. Тому конституції, у тому числі і Конституція України, є результатом погоджених інтересів особи і держави, результатом консенсусу, компромісу. Іншими словами, конституційне право України ґрунтується на договірних засадах, а не на односторонній волі певної соціальної групи, партії або особи. Отже до предмета конституційного права України слід віднести перш за все суспільні відносини, пов'язані зі взаємовідносинами особи і держави. Не випадково розділ, присвячений регулюванню цих відносин, посідає у Конституції України провідне місце.

Слід врахувати і таку обставину: для того щоб записане у ст. 3 Конституції України положення відносно статусу людини в суспільстві і державі стало реальністю, необхідна сила, яка б забезпечувала права і свободи людини. Такою силою завжди була і є влада. Отже, друга складова конституційного права має включати суспільні відносини, що виникають з приводу та у

зв'язку з закріпленням у Конституції влади, а також у процесі її організації і здійснення.

Проте предмет конституційного права не охоплює повністю згадані відносини. Зокрема, до обсягу конституційно-правового регулювання включаються так звані соціально-політичні відносини владарювання, які уособлюють соціальні передумови змісту політики, її взаємозв'язок з економічними і соціальними основами суспільства і які регулювалися нормами радянських конституцій і визначали змістовні характеристики, на жаль, не всієї влади, а лише державної. Ці відносини звичайно не регулювалися безпосередньо конституційним правом і перебували у сфері реальної державно-політичної діяльності. В результаті у колишніх радянських конституціях існував фактор фіктивності ряду найважливіших конституційних положень, які визначали засади влади.

Нова Конституція України чіткіше окреслює частину суспільних відносин, які регулюються нормами конституційного права. Необхідно врахувати і той факт, що згадана частина істотно звузилася. Специфікою сучасного предмета конституційного права України є те, що він охоплює, в першу чергу, сферу закріплення, організації та здійснення державної влади на основі її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову, як гарантію забезпечення громадянських прав і свобод особи, та самоврядної влади (останньої лише у межах норм Конституції), і в той же час ця влада обмежується саме політичними відносинами у процесі її організації та здійснення.

Конституція України досить вдало і логічно виходить із взаємовідносин людини і держави саме через родову і видову характеристику влади. Розкриття змісту влади як родового поняття здійснюється за схемою - джерело влади в цілому - розподіл влади на окремі види. Згідно з цією схемою відповідно до ч. 1 ст. 5 Конституції України єдиним джерелом влади є лише народ як певна сукупність людей, і саме народ здійснює владу: безпосередньо (народне волевиявлення); через органи державної влади; через органи місцевої влади (місцевого самоврядування).

Безумовно, суспільні відносини, що виникають з приводу здійснення народовладдя, відіграють визначальну роль в організації державної влади. Тому предмет конституційного права повинен включати і суспільні відносини, що виникають з приводу та у зв'язку з формуванням на підставі основних форм народного волевиявлення державної влади, яка покликана виконувати службову роль не лише щодо людини як вищої соціальної цінності, а й забезпечувати охорону суверенітету і територіальної цілісності держави, здійснювати державне управління усіма сферами державного і суспільного життя, приватним і державним секторами економіки тощо.

Виконання цих завдань можливо на основі організації і здійснення державної влади на демократичних засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та

судову. При цьому органи законодавчої, виконавчої та судової влади повинні здійснювати свої повноваження у встановлених Конституцією межах, відповідно до законів України, на підставі принципу верховенства права (статті 6 і 8 Конституції).

Нарешті, до предмета конституційно-правового регулювання належать суспільні відносини з приводу визнання і гарантування Україною місцевого самоврядування (ст. 7 Конституції України).

Слова "безпосередньо" і "через", досить вдало введені в Основний Закон України, дають можливість з'ясувати обсяг суспільних відносин, які регулюються нормами Конституції на даному етапі розвитку Української держави.

Внаслідок того, що Україна перебуває ще на етапі розбудови державності, народне волевиявлення здійснюється у досить обмежених формах безпосередньої демократії - виборів та референдумів. Установчу і особливо контрольну функції, на жаль, не регламентовано конституційними нормами.

У принципі народне волевиявлення ніколи не може бути за обсягом повним, оскільки слід враховувати вік людини, недієздатність певних осіб, відбуття покарання за вчинення злочину тощо.

Найбільший обсяг суспільних відносин регулюють органи державної влади, що пояснюється труднощами перехідного періоду розбудови держави на сучасному етапі її розвитку.

Норми конституційного права регулюють також комплекс суспільних відносин, які визначають основні засади суспільного, політичного, економічного ладу і включають як організаційно-політичні, так і соціально-економічні відносини.

У процесі висвітлення змісту соціально-політичних відносин, які безпосередньо впливають на складові предмета конституційно-правового регулювання, безумовний інтерес становлять також відносини, що виникають у самій сфері державної владності, яка виявляється у процесі її організації і здійснення. Політичний характер суспільних відносин, своєрідне коло їх учасників, специфіка об'єктів регулювання дають змогу говорити про їх особливості.

Особливістю цих відносин є те, що стороною (учасником) переважної більшості з них виступає безпосередньо чи опосередковано Українська держава. Тому їх можна назвати державно-політичними відносинами владування. Будучи "одягнені" у правову форму, вони набувають якості конституційно-правових відносин.

Інша особливість соціально-політичних відносин полягає у тому, що державно-політичні відносини владування поділяються на дві групи. Перша

група - це відносини, які виникають у ході встановлення і функціонування основних інституційних форм держави і відображають її політико-територіальну організацію. По-перше, ці відносини взаємозумовлені, а їх врегулювання конституційним правом може розглядатися як створення передумов для самого процесу державного владування.

Друга група відносин виходить з наявності основних взаємозв'язків держави і особи, проте для конституційного права істотними є відносини держави і особи з приводу користування взаємними юридичними можливостями, які звичайно виявляються у конструкціях громадянства і конституційних політичних правах і свободах громадян. Інші права, свободи і обов'язки громадян України є предметом конституційного регулювання лише в межах та обсязі конституційного закріплення; конкретизація ж цього інституту здійснюється нормами інших галузей національного права.

Норми Конституції закріплюють також основні політико-правові принципи, які визначають розвиток держави, дають характеристику державної організації суспільства, зокрема конституційного ладу, форми правління, основ організації і функціонування політичної організації суспільства.

Другою складовою предмета конституційного права відносно цієї групи є соціально-економічні відносини. Сутність цих відносин визначається конституційним закріпленням економічних основ держави і суспільства, які будуються на базі економічного плюралізму, різноманітності форм власності, забезпечення рівного її захисту з боку держави (статті 13 і 14 Конституції України).

Нарешті, складовою суспільних відносин, що регулюються нормами конституційного права, є державно-територіальна організація України, яка має визначальне значення для управління людьми, територіями, розв'язання політичних, соціальних та економічних питань, визначення форми територіального устрою держави (ст. 5 Конституції), її адміністративно-територіальної системи, встановлення взаємовідносин центру з місцями тощо.

Таким чином, предмет конституційного права України - це сукупність політико-правових суспільних відносин, пов'язаних з взаємовідносинами держави і особи в Україні, народним волевиявленням, організацією та здійсненням державної влади і місцевого самоврядування, закріпленням соціально-економічних умов владування, а також з державно-територіальною організацією України, які регулюються нормами цієї галузі національного права.

2. Етапи новітнього конституційного процесу в Україні.

Початок новітнього конституційного процесу в Україні пов'язується з прийняттям Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., де утверджувалося здійснення українським народом його невід'ємного права на самовизначення та проголошувалися нові принципи організації публічної влади й правового статусу людини і громадянина. У цьому процесі можна виділити три основних етапи,

Перший етап новітнього конституційного процесу в Україні охоплює період від 16 липня 1990 р. до 26 жовтня 1993 р. На цьому етапі розпочинається робота з підготовки проекту нової Конституції України. Хронологічно вона здійснювалася наступним чином.

24 жовтня 1990 р. Верховна Рада Української РСР утворила Конституційну комісію (Комісію з розробки нової Конституції Української РСР) у складі 59 осіб під головуванням тодішнього Голови Верховної Ради Української РСР Л.Кравчука.

Комісія розробила Концепцію нової Конституції України, де було сформульовано загально-методологічні принципи майбутньої Конституції України. Концепцію ухвалила Верховна Рада Української РСР 19 червня 1991р.

На основі Концепції Комісія підготувала проект нової Конституції України, останній варіант якого датується 26 жовтня 1993 р.

Паралельно з цим до чинної на той час Конституції Української РСР 1978 р. вносилися зміни і доповнення з метою привести її у відповідність до положень Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. та Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.

У зв'язку із загостренням політичної ситуації, що відобразилося у протистоянні різних гілок влади, після 26 жовтня 1993 р. конституційний процес було фактично перервано.

Другий етап починається після завершення дострокових парламентських і президентських виборів і охоплює період з 10 листопада 1994 р. по 8 червня 1995 р.

Цей етап характеризується відновленням конституційного процесу. 10 листопада 1994 р. Верховна Рада України затверджує новий склад Конституційної комісії, співголовами якої стали Президент України Л.Д. Кучма та Голова Верховної Ради України О. О. Мороз.

Одночасно з розробкою проекту Конституції України на другому етапі необхідно було вирішити питання про встановлення (до прийняття Конституції України) тимчасового конституційного правопорядку. Це було

зумовлено тим, що до Конституції Української РСР 1978 р. у різний час вносилося багато неузгоджених між собою змін та доповнень, унаслідок чого вона перетворилася на внутрішньо суперечливий документ. У зв'язку з цим виник стан конституційної невизначеності, коли різні статті Конституції України по-різному визначали принципові положення щодо організації влади в Україні (наприклад, ст. 2 закріплювала радянську модель організації влади, а ст. 93 — організацію влади на засадах принципу поділу влад).

Завершився другий етап 8 червня 1995 р. укладанням Конституційного Договору між Президентом України і Верховною Радою України про організацію державної влади та місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України. Конституційний Договір дав змогу створити умови для прискорення конституційного процесу в Україні.

Третій етап охоплює період від 8 червня 1995 р. (підписання Конституційного Договору між Верховною Радою України та Президентом України "Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України") до 28 червня 1996 р. (прийняття Конституції України Верховною Радою України).

Отже, епопею тернистого шляху проекту Конституційної комісії можна висловити словами Ж.Руссо, що "Тисячі шляхів ведуть до помилок, до істини ж - один".

В юридичній літературі звертається увага на те, що на останньому етапі конституційний процес в Україні характеризується істотними особливостями, які рідко трапляються в конституційній практиці. Це, зокрема:

- а) створення Робочої групи з підготовки проекту нової Конституції України в липні 1995 р. з числа фахівців у галузі конституційного права;
- б) створення Конституційною комісією України на своєму засіданні 24 листопада 1995 р. робочої групи з підготовки проекту нової Конституції України з числа членів Конституційної комісії (фактично для доопрацювання проекту, поданого першою робочою групою);
- в) схвалення Конституційною комісією України проекту Конституції, який представила ця Робоча група, і передача його разом із зауваженнями й пропозиціями членів Конституційної комісії на розгляд до Верховної Ради України;
- г) створення Верховною Радою України 5 травня 1996 р. Тимчасової спеціальної комісії для доопрацювання проекту Конституції України;
- д) колективне обговорення (на пленарному засіданні Верховної Ради України, яке проходило майже цілу добу) статей проекту Конституції

України і прийняття нової Конституції України кваліфікованою більшістю голосів;

є) завершальне редагування тексту Конституції апаратом Верховної Ради України й урочисте підписання тексту Конституції Президентом України і Головою Верховної Ради України 12 липня 1996 р.

3. Зміни Конституції України 2004-2020рр.

2004 року відбулася Помаранчева революція, коли ухвалили конституційні зміни, які готували Медведчук, Симоненко, Мороз.

Закон про внесення змін до Конституції (про політичну реформу) передбачав перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління, формування уряду коаліцією депутатських фракцій, продовження терміну повноважень Верховної Ради до 5 років.

На мій погляд, політреформу, ухвалену як умову мирного відходу від влади Кучми, не можна ані критикувати, ані ідеалізувати. Кожен з її ініціаторів мріяв тут про своє. Мороз – про посилення парламентаризму, він завжди був апологетом парламентської республіки, Медведчук категорично не хотів залишати президентом Ющенка з повноваженнями Кучми.

30 вересня 2010 року, після перемоги на виборах президента Віктора Януковича Конституційний Суд України скасував дію конституційних реформ, що були ухвалені в 2004 році.

Вже тоді юридичне оформлення антиконституційного перевороту супроводжувала обстановка ненависті між медіакорпусом, суддями та чиновниками президента. Тоді здалося добрим знаком те, що Олена Лукаш, яка давала брифінг про правильність рішення, раптом мало не впала, зашпортавшись об сумку.

Рішення Конституційного Суду 2010 року було використане для того, щоб почати жити тим режимом, який очолив Янукович, за Конституцією 1996 року.

Відбувся фактично антиконституційний переворот, внаслідок чого президент Янукович привласнив собі право на формування уряду. Партії не змогли ефективно протидіяти вказаному рішення Конституційного Суду, оскільки в ті часи в Україні активно розгорталися політичні репресії. В принципі, творці перевороту самі віддали Януковичу в руки контроль над урядом, виконавчою вертикаллю, силовиками та й інформаційним простором.

2014 рік, країна опинилася у вирі революційних подій, фактично без президента.

21 лютого 2014 року Верховна Рада України без рішення профільного комітету і без висновку Конституційного Суду прийняла закон № 742-VII «Про відновлення дії окремих положень Конституції України».

Наступного дня, враховуючи, що Закон про відновлення дії окремих положень Конституції України не був підписаний президентом, через те, що той самоусунувся, парламент ухвалив постанову «Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV.

В останні роки було ухвалено два важливих конституційних закони.

2 червня 2016-го парламент приймає конституційний закони, які запустили судову реформу.

7 лютого 2019 року Верховна Рада приймає закон "Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)", ініційований президентом.

4. Загальна характеристика Конституції України

Конституція України складається з преамбули та п'ятнадцяти розділів, які містять 161 статтю. XV розділ Конституції України - "Перехідні положення" - фактично вичерпав свій потенціал, оскільки значна частина його положень стосувалася періоду наступних п'яти років з моменту набуття чинності Конституцією України.

Розділ I Конституції України називається "Загальні засади" (статті 1-20). Зі змісту статей цього розділу вбачається, що його доцільніше було б назвати "Конституційний лад", оскільки конституційні положення розділу регламентують найважливіші сфери суспільного та державного життя: принцип поділу державної влади, територіальну цілісність держави, державний, національний та народний суверенітет, основи місцевого самоврядування, державні символи України та ін.

Розділ II Конституції України - "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина" (статті 21- 68) становить концентруючу вісь правового статусу особи в Україні. У його статтях розкривається зміст політичних, економічних, соціальних, екологічних, культурних та інших прав. На жаль, значна частина зафіксованих прав та свобод особи в

Конституції України є декларативною, оскільки практична їх реалізація неможлива.

У розділі III Конституції України - "Вибори. Референдум" (статті 69-74) врегульовано основні форми народовладдя; встановлено, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування; визначено, що референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії.

У розділі IV Конституції України - "Верховна Рада України" (статті 75-101) врегульовано загальний конституційно-правовий статус парламенту України, зокрема порядок його організації і діяльності, повноваження і компетенцію, кількісний склад і структуру, основні форми роботи, строк повноважень і підстави дострокового припинення повноважень, порядок взаємодії з іншими органами влади тощо.

У розділі V Конституції України - "Президент України" (статті 102-112) Президенту України надано правовий статус глави держави, а також визначено, що Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина. Зважаючи на те, що Україна є президентсько-парламентською республікою, Президент України наділений великим обсягом повноважень: формує уряд та інші органи державної влади, є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, очолює Раду національної безпеки і оборони України, підписує закони, нагороджує державними нагородами, здійснює помилування, призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до ст. 156 Конституції України, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою та ін.

У розділі VI Конституції України - "Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади" (статті 113-120) визначено, що Кабінет Міністрів України знаходиться на вершині ієрархічної системи органів виконавчої влади, встановлено порядок організації та діяльності уряду, його повноваження і компетенцію, підстави і порядок дострокового припинення повноважень, порядок взаємодії з іншими органами державної влади та ін.

У розділі VII Конституції України - "Прокуратура" (статті 121-123) визначено основні засади конституційно-правового статусу Генерального прокурора, повноваження і компетенцію органів прокуратури.

У ст. 123 регламентовано, що організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом.

У розділі VIII Конституції України - "Правосуддя" (статті 124-131) встановлено основні засади судочинства, порядок організації і діяльності судових органів, визначено, що судочинство здійснюється виключно Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. У ст. 131 Конституції України зазначено, що в Україні діє Вища рада юстиції, яка

наділена повноваженнями вносити подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад, приймати рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності, здійснювати дисциплінарне провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розглядати скарги на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

У розділі IX Конституції України - "Територіальний устрій України" (статті 132, 133) встановлено основні засади територіального устрою України; регламентовано систему адміністративно-територіального устрою України, яку становлять: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села; визначено спеціальний статус міст Києва і Севастополя.

У розділі X Конституції України - "Автономна Республіка Крим" (статті 134-139) врегульовано конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим та її вищих органів влади у складі Української держави.

У розділі XI Конституції України - "Міське самоврядування" (статті 140 - 146) встановлено право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України; визначено матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування, регламентовано порядок організації та діяльності органів місцевого самоврядування, надано гарантії захисту інституту місцевого самоврядування, зокрема в ст. 145 зазначено, що права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку.

У розділі XII Конституції України - "Конституційний Суд України" (статті 147-153) визначено конституційно-правовий статус Конституційного Суду України, порядок його організації і діяльності, вимоги до кандидатів на посаду судді.

У розділі XIII Конституції України - "Внесення змін до Конституції України" (статті 154-159) урегульовано ускладнену процедуру внесення змін до Основного Закону України, що має сприяти його стабільності.

У розділі XIV Конституції України - "Прикінцеві положення" (статті 160, 161) визначено, що Конституція України набуває чинності з дня її прийняття. День прийняття Конституції України є державним святом - Днем Конституції України.

Розділ XV Конституції України - "Перехідні положення" (пункти 1- 4) спрямований на врегулювання та узгодження нормативно-правової бази з положеннями Конституції України.

5. Рекомендована література:

1. Конституція України. – К.: Преса України, 1996. – 80 с.
2. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчиков. – Київ: Юрінком, 2002.
3. Конституційне право України / За ред. В.Ф.Погорілка. – К., 2001.
4. Кравченко В.В. Конституційне право України. Навч. посібник. Ч.1. – К., 2000.
5. Конституційне право України /за ред. док. юр. наук проф. В. Ф. Погорілка. – Київ: Наук. думка, 1999.
6. Основи конституційного права України. Підруч. Вид. II, доповнене / За ред. В.В.Копейчикова. – К., 2000.
7. Основи конституційного ладу України / А.М.Колодій, В.В.Копейчиков, С.Л.Лисенков, В.В.Медведчук. – К.: Либідь, 1997. – 206 с.